

بازخوانی پرونده بزرگترین خط لوله اتیلن

انقلاب در پایین دست

می‌توان ادعا کرد که در صورت برنامه‌ریزی صحیح و به دور از آزمون و خطا، جهشی بی‌نظیر در سطح توسعه یافتگی منطقه غرب ایران به وقوع خواهد پیوست.

از جمله پُراهمیت‌ترین طرح‌های توسعه صنعت پتروشیمی ایران، طرح احداث طولانی‌ترین خط لوله اتیلن در جهان است که به دلیل گذر از منطقه غربی کشور، آن را خط لوله اتیلن غرب می‌نامند. بزرگترین خط لوله اتیلن در حال بهره‌برداری جهان در ایالات متحده آمریکا، قریب به ۴۰۰ کیلومتر طول دارد، اما در صورت بهره‌برداری از خط لوله اتیلن غرب ایران، این خط طولانی‌ترین شاه‌رگ صنعتی پتروشیمی در جهان خواهد بود. این خط لوله در مسیر خود، اتیلن تولیدی در عسلویه و در برخی دیگر از مناطق گازخیز ایران، همچون گچساران و ایلام را به واحدهای نصب شده در طول خط انتقال خواهد داد که بدین ترتیب، خوراک تغذیه ۱۲ واحد بزرگ پتروشیمی از جنوب به شمال غرب کشور منتقل می‌شود.

۴ واحد پتروشیمی در شرق زاگرس (منطقه دنا) و ۸ واحد پتروشیمی در غرب زاگرس، مصرف‌کنندگان این محصول اتیلن خواهند بود. با این وصف، واحدهای پتروشیمی کازرون، ممسنی، چهارمحال و بختیاری و دهدشت در شرق زاگرس و مجتمع‌های اندیمشک، لرستان، کرمانشاه، همدان، کردستان، مهاباد و میاندوآب، به علاوه یکی از واحدهای مستقر در منطقه ویژه پتروشیمی ماهشهر، از اتیلن انتقالی در این خط تغذیه خواهند کرد. همچنین ۴ واحد بزرگ تولید الفین، شامل الفین‌های پنجم و یازدهم در منطقه عسلویه، الفین سیزدهم در ایلام و نیز الفین گچساران، منابع تأمین

یک صنعت در حال رشد، به نوک پیکان رشد و توسعه پُرشتاب صنعتی کشور تبدیل شد. در این عصر که شماری از تحلیل‌گران، آن را «عصر طلایی» صنعت پتروشیمی لقب داده‌اند، با استفاده از شیوه‌های مناسب تأمین مالی، از جمله جذب سرمایه‌گذاران غیرایرانی برای تأمین مالی طرح‌ها، بدون این که فشاری بر ساختار نسبتاً ضعیف منابع مالی کشور وارد آید، بیش از ۲۷ طرح و مجتمع بزرگ راه‌اندازی شد و یا در جریان مقدماتی اجرا قرار گرفت.

کل تولید محصولات پتروشیمی در خلال سال‌های ۸۴ تا ۸۷ با رشدی محسوس از ۱۱ میلیون تن در سال ۷۸ به ۱۲/۵ میلیون تن در سال ۸۰ رسید. این میزان در سال ۸۲ به ۱۴ میلیون تن و در سال ۸۴ به رقم ۱۵/۸ میلیون تن رسید، اما رشد انفجاری تولید محصول در صنعت پتروشیمی ایران پس از این سال‌ها و با به ثمر رسیدن واحدهای جدید الاحداث به وقوع پیوست. آمارها نشان می‌دهند در سال ۸۵ تولیدات شرکت ملی صنایع پتروشیمی به ۱۸ میلیون تن بالغ شد و تنها یک سال بعد، بی‌سابقه‌ترین رشد تولید در تاریخ این صنعت رخ داد و حجم تولید به ۲۳ میلیون تن رسید. پیش‌بینی‌های قرین به صحت نشان می‌دهند که امسال، احتمالاً رشد تولید صنایع پتروشیمی رکوردی دیگر را ثبت کند و به ۳۵ میلیون تن برسد.

آنچه مسلم است صنعت پتروشیمی امروز ایران، هرگز با ساختارهای دوره آغازین حیاتش و حتی همه دوره‌های عمر ۵۰ ساله خود قابل قیاس نیست. رشد سطح کمی و کیفی صنعت پتروشیمی ایران، آنچنان «اظهر من الشمس» است که هیچ تحلیل‌گر منصفی را یارای انکار آن نیست. این صنعت که نماد بارزی از میل ایرانیان به توسعه یافتگی پایدار و گسستن تارهای خام فروشی نفت است، همچنان مسیر رشد و شکوفایی افزون‌تر خود را ادامه داده و به پشتوانه‌ای امیدوارکننده برای رفاه نسل آینده ایرانیان و عصر ایران بدون نفت بدل گشته است. ■

ایران در زمره اصلی‌ترین کانون بمباران‌های نظامی عراق قرار گرفت و تقریباً بخش عمده‌ای از ظرفیت بالفعل تولید خود را در اثر تهاجم‌های نظامی از دست داد. واحد بزرگ پتروشیمی بندر امام ایران - ژاپن هم اگرچه هنوز به مرحله نصب و تولید نرسیده بود، اما سرمایه سخت افزاری تأمین شده برای راه‌اندازی آن تقریباً به طور کامل از دست رفت. ژاپنی‌ها پس از جنگ تحمیلی باور داشته بهتر است برای اجرای دوباره این طرح، همه سازه‌ها و تجهیزات آن به دریا ریخته شده و کل منطقه همچون دشتی بکر تسطیح شود. اما با تصمیم‌گیری شجاعانه مدیران عالی رتبه وقت کشور و با تکیه بر اراده و انگیزه بازسازی ایران، مجتمعی مدرن بر ویرانه‌های پتروشیمی ایران - ژاپن ساخته شد و نام «امام خمینی» (ره) بر آن نهاده شد - این مجتمع، اولین طرح بزرگ و بارور پتروشیمی در ایران بود.

مقارن با پایان جنگ تحمیلی، صنعت پتروشیمی کشور تقریباً تولید قابل توجهی نداشت و البته این پدیده، ناشی از اثر مستقیم خسارت‌های جنگ تحمیلی بود. در دوران سازندگی و در فاصله سال‌های ۶۸ تا ۷۶، صنعت پتروشیمی ایران، علاوه بر دگرگونی عمده‌ای که در اثر بازسازی و بهینه‌سازی واحدهای خسارت دیده تجربه کرد، ۱۱ واحد جدید را هم به جمع واحدهای تولیدی‌اش افزود که مجتمع‌های پتروشیمی اصفهان، خراسان، تبریز و ارومیه از مهمترین آنها است. در پایان دوره سازندگی و در سال ۷۸ میزان کل تولید صنعت پتروشیمی ایران ۱۱ میلیون تن بود و انتظار می‌رفت که با تکمیل و اجرای طرح‌های توسعه‌ای مجتمع‌ها و همچنین با اجرای پروژه‌های جدید، جهشی چشمگیر در صنعت پتروشیمی رخ دهد.

دوران زرین

مقارن همین ایام و با جدی شدن ضرورت دوری از خام فروشی نفت و حرکت به سوی فرآورده فروشی در عرصه سیاست‌های کلی اقتصاد و با نظر به مزیت پُرازش ذخایر بزرگ گاز کشور، صنعت پتروشیمی از

اتیلن انتقالی این خط خواهند بود.

می‌دانیم که صنعت پتروشیمی ذاتاً صنعتی اشتغال‌زا نیست. در این صنعت به ازای هر ۳۶۰ هزار دلار سرمایه‌گذاری می‌توان یک شغل مستمر و مستقیم ایجاد کرد. آنچه که خط لوله اتیلن غرب را به عنوان راهبردی بی‌بدیل در عرصه کارآفرینی و اشتغال‌زایی به سطح توجیه اقتصادی می‌رساند، حجم کارآفرینی مستقیم خود خط لوله با واحدهای مسیر آن نیست. موضوع مهم و کلیدی، انقلابی است که این طرح و یا طرح‌های در دست مطالعه مشابه آن - اتیلن مرکز - در حوزه صنایع پایین دستی پتروشیمی و تولید صادرات کالاهای حاصل شده و در زنجیره‌های نهایی صنعت ایجاد می‌نماید.

بر اساس برآوردهای اولیه، واحدهای پتروشیمی مستقر در طول این خط لوله، سالانه دست کم ۳ میلیون و ۴۴۵ هزار تن محصول پتروشیمی در طیفی وسیع و متنوع، از انواع پلی اتیلن سبک و سنگین تا وینیل استات مونومر و پی‌وی‌سی را تولید خواهند کرد. محصولات تولید شده در این مجتمع‌ها در صنایع و واحدهای تولیدی لوله‌سازی، قطعات صنعتی و غیرصنعتی پلاستیکی، صنعت کابل‌سازی، ساخت انواع فیلم و فرم پلی اتیلن، ظروف پلاستیکی، صنعت اسباب بازی، عایق‌های الکتریکی، کاغذسازی، تولید مواد شوینده، صنعت نساجی، تولید چوب و صنایع تصفیه آب کاربرد خواهند داشت و در غالب مواد، به عنوان اصلی‌ترین خوراک این گروه صنایع پتروشیمی قلمداد می‌شوند.

با نگاهی به سطح وسیع کاربرد محصولات تولید شده در مجتمع‌های مسیر خط لوله اتیلن غرب می‌توان ادعا کرد که در صورت برنامه‌ریزی صحیح و به‌دور از آزمون و خطا، جهشی بی‌نظیر در سطح توسعه یافتگی منطقه غرب ایران به وقوع خواهد پیوست. رمز تحقق این آرمان هم توسعه صنایع پایین دستی پتروشیمی است. اما این شرط مهم در زمره وظایف و حتی در محدوده توان شرکت ملی صنایع

پتروشیمی و وزارت نفت ایران نیست. به همین دلیل باید اعتراف کرد با آن که احداث این خط لوله عظیم و پرسود و راه‌اندازی کانون‌های اصلی تولید مواد اولیه مورد نیاز صنایع پایین دستی بر عهده شرکت ملی صنایع پتروشیمی است، اما توفیق یا عدم توفیق آن وابسته به نوع عملکرد و اندیشه تصمیم‌سازان و برنامه‌ریزان حوزه صنعت، شبکه بانکی، مدیران و مسؤولان محلی است. در صورتی که در حاشیه هر مجتمع پتروشیمی واقع در طول مسیر خط لوله اتیلن غرب، واحدهای متعدد صنعتی به منظور ساخت محصولات نهایی - به شرط غیردولتی بودن آنها - ایجاد گردد، صادرات غیرنفتی کشور و نیز میزان تولید صنعتی و سطح کارآفرینی بارشد خیره‌کننده‌ای رو به‌رو خواهد شد. از رهگذر این آرمان، توسعه نیافتگی، محرومیت و عدم توازن رشد یافتگی مناطق غرب ایران هم به سوی توسعه پایدار و افزایش شاخص‌های توسعه انسانی حرکت می‌کند.

مهمترین راهبردهایی که می‌توانند ضامن موفقیت نهایی این خط لوله و تأمین‌کننده اهداف و آرمان‌های آن باشند، عبارتند از:

- ۱) بهبود فضای کسب‌وکار برای فعالیت بخش خصوصی با هدف ایجاد جذابیت در سرمایه‌گذاری در صنایع پایین دستی پتروشیمی در محدوده خط لوله اتیلن
- ۲) ایجاد خوشه‌های صنعتی - صادراتی در حاشیه مراکز تولیدی خط لوله
- ۳) اعطای تسهیلات بانکی با نرخ سود اندک و دوره بازگشت طولانی به صنعتگران علاقه‌مند به فعالیت در طرح‌های پایین دستی
- ۴) معافیت مالیاتی میان‌مدت و افزایش جواز صادراتی به واحدهای صنعتی ایجاد شده در حاشیه طرح
- ۵) مکلف نمودن مدیران منطقه‌ای و استانی در بکارگیری ابزارها و ظرفیت‌های موجود برای تسهیل در صادرات محصولات نهایی و کسب بازارهای فرامنطقه‌ای

شاخص‌های مهم صنعت پتروشیمی در ۳ سال اخیر

سال	۱۳۸۶	۱۳۸۵	۱۳۸۴
مقدار صادرات پتروشیمی (میلیون تن)	۵/۲	۶/۰	۹/۵
ارزش فروش داخلی (میلیون تن)	۴/۹	۶/۱	۶/۴
مقدار فروش داخلی (میلیارد ریال)	۱,۶۰۵	۲۶,۵۲۰	۳۲,۳۰۷
ارزش صادرات پتروشیمی (میلیون دلار)	۲,۳۲۳	۳,۲۹۸	۶,۰۶۰
سهم ارزش پتروشیمی در صادرات غیرنفتی	۲۲/۲	۲۵/۴	۴۰/۰
سهم ارزش پتروشیمی در GDP	۱/۱۷	۱/۱۳	۱/۳۲
سرمایه‌گذاری در شرکت ملی صنایع پتروشیمی (میلیون دلار)	۱,۱۴۲	۱,۴۵۱	۱,۵۷۳
سرمایه‌گذاری در شرکت ملی صنایع پتروشیمی (میلیارد ریال)	۱۷,۵۲۲	۱۴,۲۶۵	۱۲,۶۹۰
ظرفیت نصب شده جدید در صنعت پتروشیمی (هزار تن)	۳,۸۴۰	۷,۵۵۰	۱۴,۶۷۵
طرح‌های به تولید رسیده	۳	۴	۱۲
طرح‌های شروع شده	۴	۳	۹
سهم ایران از ظرفیت تولید پتروشیمی جهان	۱/۰۷	۱/۵۲	۱/۹۳
سهم ایران از ظرفیت تولید پتروشیمی خاورمیانه	۱۶/۹۴	۲۰/۳	۲۴/۹۷

استخراج: واحد تحقیقات ماهنامه «اقتصاد ایران» از آمارهای شرکت ملی پتروشیمی ایران.

۶) تلاش دولت و سازمان‌های دولتی، به ویژه وزارت امور خارجه، وزارت بازرگانی و وزارت صنایع و معادن به منظور گشایش فضای صادراتی محصولات نهایی تولید شده در پایین دست طرح

۷) تلاش مدیران منطقه‌ای و استانی برای توسعه فرهنگ تولید در منطقه و نیز آموزش بازاریابی و کسب بازارهای هدف به صنعتگران فعال در صنایع پایین دست طرح

۸) هماهنگ‌سازی زنجیره‌های افقی و عمودی تولید در پایین دست طرح

۹) فروش ماده اولیه مورد نیاز واحدهای پایین دست از سوی شرکت ملی صنایع پتروشیمی به واحدهای صنعتی، با نرخی کمتر از نرخ فوب منطقه‌ای.

اجرای این راهبرد در مورد مجتمع‌های غیردولتی مستقر در مسیر خط لوله نیز با فروش گاز طبیعی و اتیلن به نرخی پایین‌تر از نرخ منطقه‌ای - به شرط فروش ماده تولیدی ارزان‌تر از نرخ منطقه به واحدهای پایین دست - میسر و مقدور است.

آنچه مسلم است، اجرای این راهبردها کار چندان پیچیده و دشواری نیست. عزم و باور ملی در میان مجموعه تصمیم‌سازان اقتصادی کشور و توجه به اثر غیرقابل انکار خط لوله اتیلن غرب و صنایع پایین دستی آن در محرومیت‌زدایی و توسعه پایدار بخش وسیعی از کشورمان می‌تواند عامل ایجاد انگیزه و شور در پیدایش یک انقلاب تمام‌عیار در حوزه کارآفرینی و اشتغال‌زایی باشد.

اما واگر

به جز خط لوله اتیلن غرب، طرح‌های مشابهی هم برای احداث خط لوله اتیلن در شرق و مرکز کشور در دست مطالعه است. بر اساس آخرین اطلاعات، احداث خط لوله اتیلن در مرکز کشور، تقریباً به سطح توجیه اقتصادی و علمی رسیده و احتمالاً واحدهای پتروشیمی در داراب، فسا، فراسیند و جهرم با محوریت تأمین اتیلن از واحد الفین فیروز آباد احداث خواهند شد. خط لوله اتیلن شرق هم که ۱۴ واحد پتروشیمی و یک واحد الفین برای آن پیش‌بینی شده است، هنوز در مرحله مطالعه و بررسی‌های اقتصادی - فنی قرار دارد.

اما گویا دغدغه‌های مربوط به تأمین آب این واحدها، رسیدن به یقین علمی و احراز توجیه اقتصادی احداث خط لوله را با اما و اگرهای جدی مواجه ساخته است. مراحل احداث خط لوله اتیلن غرب تا به امروز، قریب به ۶۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است و حداقل ۵۰ میلیون متر مکعب عملیات خاکی در طی احداث آن انجام گرفته است. گمانه‌زنی‌ها حکایت از آن دارد که این خط لوله و برخی واحدهای مسیر آن از سال ۱۳۸۹ به تدریج وارد ساختار صنعت پتروشیمی ایران خواهند شد. اما به جا است که مدیران و مدبران صنعتی اقتصاد کشور از هم‌اکنون و پیش از بهره‌برداری رسمی از خط لوله اتیلن غرب، به فکر انقلاب در پایین دست آن باشند. ■